

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У СКЛАДІ ІМПЕРІЇ СРСР В ПЕРІОД 1922-1991 РР.

Андрєєва В. А.,

кандидат економічних наук, доцент,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна, м.Київ, Україна,

e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6357-3063>

Черніченко К. С.,

студент, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,

e-mail: CherniKS@krok.edu.ua

У тезах розглянуто деякі економічні наслідки перебування Української РСР у складі імперії СРСР на тлі політичних подій 1922-1991 років. Акцентовано увагу на конфлікті між ринковими економічними відносинами та адміністративним управлінням в умовах авторитарного режиму. Розглянуто деякі економічні форми утвердження командної системи господарювання.

Українська Радянська Соціалістична Республіка, УРСР (до 30 січня 1937 – Українська Соціалістична Радянська Республіка, УСРР) існувала з 6 січня 1919 р. до 24 серпня 1991 р. [1]. У грудні 1922 р. I Всесоюзний з'їзд Рад у Москві затвердив Декларацію та Договір про утворення СРСР. За цим Договором визнавалась територіальна цілісність України, культурні права українців та національних меншин на території. Але фактично Україна втратила навіть формальну незалежність.

Утвердження в СРСР сталінського режиму означало остаточне панування комуністичної тоталітарної ідеології, партійний контроль над економічною та духовною сферою, суспільним життям.

В 1930-х рр. внаслідок політики індустріалізації в Українській РСР створювались нові фабрики та заводи, виникали й розвивались нові галузі промисловості, здійснювався перехід народного господарства на нову технологічну основу. На кінець другої п'ятирічки на нових і повністю реконструйованих старих підприємствах випускали чотири п'ятих усієї промислової продукції СРСР. Попри це, в УРСР загострювався конфлікт між ринковими відносинами та адміністративно-командною системою, який унеможлилював реалізацію права приватної власності, приватного інтересу тощо.

У квітні 1923 XII з'їзд РКП(б) проголосив політику коренізації. Її метою було посилення більшовицького контролю та впливу. Український варіант коренізації називався українізацією. Вона проводилась шляхом залучення українців до державного апарату та керівних органів влади, запровадження української мови в усьому суспільному житті, в усіх установах і навчальних закладах. Хоча частка українців серед населення України становила 80 %, у керівному апараті КП(б)У їх було менше 30 %. Органи радянської влади в Україні на 95 % склалися з росіян [2].

В 1927 року почалась колективізація, наслідки якої були жахливими: деградувало сільськогосподарське виробництво, знищено 200 тис. найбільш продуктивних селянських господарств, підірвано ментальність господарського індивідуалізму українського селянства. Колективізація сприяла пануванню командного типу економіки за повного підпорядкування колгоспів державній владі. Колективізація та індустріалізація здійснена на тлі штучно організованого голодомору українців у 1932-1933 р.р., який забрав мільйони життів.

У 1940 р. розпочалося створення колгоспів на землях Західної України, куди зайшли «радянські визволителі». Вже до середини 1941 р. було колективізовано 13% селянських господарств, створювалися машинно-тракторні станції. В Західну Україну почали прибувати робітники і фахівці різних сфер діяльності зі Сходу України та з інших територій СРСР. Водночас здійснювалось переселення українців західної України на інші території СРСР. Але завершити повністю "радянізацію" Західної України сталінському режимові не вдалося.

Період 1941-1945 р.р. – це час окупаційного фашистського режиму, при якому нищився або вивозився в Німеччину людський потенціал, руйнувався економічний потенціал та нищилося національне багатство. Наслідки війни були жахливими: на території УРСР цілком чи частково було зруйновано понад 700 міст і 28 тисяч сіл, близько 10 мільйонів людей залишилися без даху над головою, знищено понад 16 тисяч промислових підприємств. Відбулося падіння рівня виробництва: у 1945 р. вироблено 20% електроенергії, 36% вугілля, 17% чавуну від рівня 1940 р. Збір зернових був у 3,5 разів менший за рівень 1940 р. На території України загинуло близько трьох мільйонів військових [3]. Втрати цивільного населення були значно більшими.

Після жахливих років війни почалася відбудова, яка фінансувалася за рахунок внутрішніх джерел та німецьких репарацій. УРСР отримала приблизно 20% загальносоюзних капіталовкладень. В 1950 р. УРСР вийшла на рівень промислового виробництва 1940 р., валовий збір зерна в 1950 р. становив 85% урожаю 1940 р. Але в структуру економіки було закладено відставання від Заходу та Японії. Адже в розвинених країнах у післявоєнний період провідними галузями ставали хімічна промисловість та електроенергетика, а не важка промисловість, як в СРСР.

Кінець 1950-х – початок 1960-х ознаменувався в СРСР, так званою «десталінізацією» та «відлигою». Було звільнено з концентраційних таборів та тюрем ГУЛАГу та реабілітовано 3,5 млн. осіб. Дещо пожвавилось суспільне життя. Але в середині 1960-х період «відлиги» завершився.

Впродовж 1964-1980-х рр. відбувся, так званий «період застою». Але в межах цього періоду була розпочата економічна реформа. Її метою стало впровадження деяких методів економічного регулювання з акцентом на економічні інтереси виробників при плановому (тотально регульованому) господарстві. Восьму п'ятирічку в СРСР (1964 – 1970 рр.) називають “золотою”. Виробництво промислової продукції зросло на 50%, валова продукція сільськогосподарства зросла на 23% [4].

Серйозні зміни наприкінці 1960-х відбулися в Україні у громадському житті. В Україні виникли або відновили свою діяльність Спілка журналістів, Спілка кінематографістів України. Почали виходити численні нові видання українською мовою. Розпочалися численні історичні, мовознавчі та літературознавчі дослідження. Найважливішою подією у громадському житті стала поява цілого нового покоління молодих інтелігентів-“шестидесятників”. Представниками цього покоління стали Ліна Костенко, Дмитро Павличко, Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Стус, Ігор та Ірина Калинці, Василь Симоненко, Іван Дзюба, В’ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк. Фактично всі згадані особи зазнали у 1970-х – 1980-х рр. переслідувань, заборон на творчу діяльність, арештовувались та перебували у в’язницях тощо. Масштабні репресій в Україні 1970-х років дали підстави називати ці події “великим погромом”.

1980 – ті рр. стали роками економічного занепаду, коли командна система господарювання виявила свою повну неспроможність. СРСР виявляв значне технологічне відставання від розвинених країн, суттєво зменшився рівень життя та темпи економічного зростання. У другій половині 1980-х почалася, так звана «перестройка», яка була спробою зберегти імперію СРСР та авторитарний режим у «більш демократичному» вигляді. Ця спроба косметичної перебудови старої системи завершилася розпадом СРСР та формуванням нових національних держав на початку 1990-х. Незалежність держави Україна проголошена у 1991 р. Відомий американський політолог та політичний діяч Збігнєв Бжежинський назвав проголошення Україною своєї незалежності у 1991 р. однією із трьох (поряд з розпадом Австро-Угорської імперії у 1918 р. та поділу Європи на два блоки у 1945 р.) найважливіших геополітичних подій ХХ століття [5].

Політичні та економічні наслідки перебування Української РСР у складі Радянського Союзу були як, відносно, позитивними, так і негативними зі значним переважанням негативних.

До відносно позитивних наслідків належить індустріалізація, створення промисловості, підпорядкованої воєнно-промислому комплексу, використання деяких переваг та можливостей поділу праці у відносинах між республіками СРСР.

До негативних наслідків належить, передусім, знищення значної частини населення України під час голодоморів, репресій, примусових переселень. Розвиток економічного потенціалу країни був загальмований авторитарною системою господарювання, фактичною заборонаю ринкових відносин, приватної власності, ігноруванням приватного (особистого) інтересу тощо.

Список використаних джерел:

1. Українська Радянська Соціалістична Республіка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>
2. Шаповал Ю. І. Україна: 1920—1950-і рр.: сторінки ненаписаної історії – К., 1993. – 230 с.
3. Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси. – К., 2002. – 250 с.
4. Баран В. К. Україна після Сталіна: нарис історії 1953-1985. – Львів., 1992. – 330 с.
5. Бжезінський З. Україна на шляху до Європи // Українське слово. – 1992. – 230 с.